मूषककर्णी, स्त्री, (मूषिकस्य कर्णवत् पत्राण्यस्याः। ङीष्।) आखुकर्णी। इति राजनिघण्टः॥

मूषकमारी, स्त्री, (मूषकं उन्दुरुं मारयतीति। मृ+णिच्+"कर्म्मण्यण्।" ३।२।१। इति अण्। ङीष्।) सुतश्रेणीवृक्षः। इति राजनिर्घण्टः॥

मूषका, स्त्री, (मूषक+स्त्रियां टाप्। स्त्रियकादित्वात् न अत इत्वम्।) मूषिका। इति शब्दरत्नावली॥

मूषकारातिः, पुं, (मूषकाणां अरातिः घातकः।) बिड़ालः। इति राजनिर्घण्टः॥ मूषिकारातिः। इति च पाठः॥

मूषा, स्त्री, (मूषति गृह्णातीति। मूष+कः+स्त्रियां टाप्।) स्वर्णाद्यावर्त्तनपात्रम्। मूषी इति भाषा॥ (यथा, पञ्चदश्याम्। ४।२।

"मूषासिक्तं यथा ताम्रं तन्निभं जायते तथा।
रूपादीनुपयुज्यानुवर्त्तितं तन्निभं दृश्यते ध्रुवम्॥")

तत्पर्य्यायः। तैजसावर्त्तनी २। इत्यमरः। २।१०।३३॥ मुषा ३ मुषी ४ आवर्त्तनी ५ मूषी ६। इति भरतः॥

"दृढ्ढाक्षे तुषैः पूर्णे मध्ये मूषां विधारयेत्।
शिष्टाग्निं सुप्रयोगेन तद्ढाक्षं पुटसुच्यते॥"

इति भावप्रकाशस्य पूर्व्वखण्डे द्वितीये भागे॥) मूषिका ७। इति रमानाथः॥ देवताडकः। इति शब्दचन्द्रिका॥ मूषिकस्त्रीजातिः। इति शब्दरत्नावली॥ गवाक्षः। यथा,—

"एकद्वित्र्यादिमूषावहनमितिमयो ब्रूहि मे भूमिभर्त्तुर्हर्म्ये रम्येऽट्टमूर्ध्वे चतुरविरचिते ब्रह्मशालाविशाखे।"

इत्यादि लीलावत्यां श्रेढीव्यवहारः॥

मूषाकर्णी, स्त्री, (मूषायाः कर्णौ इव पत्राण्यस्याः।) आखुकर्णी। इति शब्दरत्नावली॥

मूषातूत्थं, क्ली, (मूषाजातं तूत्थम्।) नीलतूत्थम्। तत्पर्य्यायः। कांस्यनीलम् २ हेमतूत्थम् ३ वितुन्नकम् ४। इति हेमचन्द्रः। ४।११८॥

मूषिकः, पुं, (मूषाति द्रव्याणीति। मूष्+"सुषिमूषिभ्यां कः।" उणा० २।४२। इति किकन् दीर्घश्च।) जन्तुविशेषः। इन्दुर इति भाषा। (यथा, हितोपदेशे मित्रलाभप्रकरणे। १३१।

"धनेन बलवान् सर्व्वो धनाद्भवति पण्डितः।
पश्यायं मूषिकः पापः स्वजातिसमतां गतः॥")

तत्पर्य्यायः। उन्दुरुः २ आखुः ३। इत्यमरः। २।५।१२॥ मूषः ४ मूषीकः ५ उन्दूरः ६ बभ्रुः ७ कृषः ८ आखनिकः ९ कृशः १०। इति शब्दरत्नावली॥ मूषकः ११ पिङ्गः १२ उन्दुरुकः १३ नखी १४ खनकः १५ बिलकारी १६ धान्यारिः १७ बहुप्रजः १८। अस्य मांसगुणाः।

"अहिनकुलशल्यगोधामूषकसुग्धा बिलेशयाः कथिताः।
श्वासानिलकासहरं तन्मांसं पित्तदाहकरम्॥
अन्ये बिलेशया ये स्युः केकिड्रोन्दुरुकादयः।
गर्हितं तस्य मांसञ्च मद्यगौरवदुर्ज्जरम्॥"

इति राजनिर्घण्टः॥

अपि च।

"मूषिको मधुरः स्निग्धो बवायी बलवर्द्धनः।"

इति राजवल्लभः॥*॥

पारिभाषिकमूषिको यथा,—

"विभवे सति नैवात्ति न ददाति शृणोति च।
तमाहुराखुं तस्यान्नं भुक्त्वा कृच्छ्रेण शुध्यति॥"

इति मार्कण्डेयपुराणे आचाराध्यायः॥ (जनपदविशेषः। यथा, महाभारते। ६।९।५८।

"द्रविड़ाः केरलाः प्राच्या मूषिका वनवासिका॥")

मूषिकपर्णी, स्त्री, (मूषिककर्णवत् पर्णानि यस्याः।) जलजतृणविशेषः। इंदुरकाणीपाना इति भाषा। (यथा, चरके विमानस्थाने सप्तमेऽध्याये।

"मूषिकपर्णीं समूलाग्रप्रतानामपकृत्य॥")

तत्पर्य्यायः। चित्रा २ उपचित्रा ३ व्यघोषी ४ द्रवन्ती ५ समरी ६ वृषा ७ प्रत्यक्श्रेणी ८ सुतश्रेणी ९ रक्षा १०। इत्यमरः। २।४।८८॥ पुत्रश्रेणी ११ आखुपर्णिका १२ वृषपर्णी १३ आखुपर्णी १४ मूषिका १५ फञ्जिपत्रिका १६। इति रत्नमाला॥ मूषिपर्णिका १७ सचित्रा १८ मूषीकर्णी १९ सुकर्णिका २०। इति शब्दरत्नावली॥

मूषिका, स्त्री, (मूषिक+अजादित्वात् टाबित्युज्ज्वलदत्तः।) मूषिकपर्णी। इति रत्नमाला॥ उन्दुरुः। इति शब्दरत्नावली॥ मूषा। इत्यमरटीकायां रमानाथः॥ (यथा, सुश्रुते चिकित्सितस्थाने २० अध्याये।

"चीरं महापञ्चमूलं मूषिकां चाम्रवर्ज्जिताम्।")

मूषिकाङ्कः, पुं, (मूषिकः उन्दुरुर्वाहनत्वेन अङ्कः चिह्नमस्य।) गणेशः। इति जटाधरः॥

मूषिकाशनः, पुं, (मूषिकं अश्नाति स्ववाहनतया प्राप्नोतीति। अश्न्+ल्युः।) गणेशः। इति त्रिकाण्डशेषः॥

मूषिकारातिः, पुं, (मूषिकाणामरातिः।) बिड़ालः। इति राजनिर्घण्टः॥

मूषिकाह्वयः, पुं, (मूषिकस्य आह्वा आह्वा आख्या यस्य।) मूषिकपर्णी। इति जटाधरः॥ (तथास्य पर्य्यायः।

"दन्त्युदुम्बरपर्णी स्यान्निकुम्भोऽथ सुकूलकः।
द्रवन्तीनामतश्चित्रा व्यघोषा मूषिकाह्वया॥"

इति चरके कल्पस्थाने द्वादशेऽध्याये॥)

मूषिपर्णिका, स्त्री, (मूषिपर्ण+कन् टाप् अतइत्वम्।) मूषिकपर्णी। इति शब्दरत्नावली॥

मूषी, स्त्री, (मूष्+कः। स्त्रियां ङीष्। मूषा। स्वर्णाद्यावर्त्तनपात्रम्। इत्यमरटीकायां भरतः॥ महामूषिकः। यथा,—

"अन्यो महामूषिकः स्याम्मूषी विघ्नेशवाहनः।
महाङ्गः शस्त्रमारी च भूफलो भित्तिपातनः॥"

इति राजनिर्घण्टः॥

मूषीकः, पुं, स्त्री, (मोषति इति। मूष+बाहुलकात् ईकन्।) मूषिकः। इति शब्दरत्नावली॥

मूषीककर्णी, स्त्री, (मूषीकस्य कर्णवत् पर्णमस्याः।) मूषिकपर्णी। इति शब्दरत्नावली॥

मूषीका, स्त्री, (मूषीक+टाप्।) उन्दुरुः। यथा,

"दीना मूषीका मूषा च मूषीका मूषिकेत्यपि।"

इति शब्दरत्नावली॥

मूष्यायणः, त्रि, (मोषति अपहरतीति। मूष+कः चौरजारः। तस्यापत्यम् इति। मूष+फक्। बाहुलकात् वृद्ध्यभावः।) अज्ञातपितृकः। गूढोत्पन्नः। इति केचित्॥

मृ, ड मृ मृतौ। इति कविकल्पद्रुमः॥ (तुदा०-आत्म०-अक०-अनिट्।) मृतिः प्राणत्यागः। ड मृ म्रियते प्राणी। डित्त्वेऽप्यस्य मृ ड रौटि ममिति नियमेन अन्यत्र परस्मैपदम्। ममार मर्त्ता मरिष्यति अमरिष्यत्। इति दुर्गादासः॥

मृकण्डकः, पुं, (मृगस्य कण्डुरिति समासे पृषोदरादित्वात् गलोपे मृकण्डुः मृकण्ड इति केचित्तत्र पठन्ति इत्युज्ज्वलदत्तः। ततः संज्ञायां कन्।) मृकण्डुमुनिः। इति शब्दरत्नावली॥

मृकण्डुः, पुं, (मृगस्य कण्डुरिति समासे पृषोदरादित्वात् गलोपः। इत्युज्ज्वलदत्तः।) मुनिविशेषः। (यथा, मार्कण्डेये। ५२।१६।

"प्राणश्चैव मृकण्डुश्च पिता मम महायशाः।")

तस्य पुत्रो मार्कण्डेयः। यथा,—

"मार्कण्डेयोऽपि मार्कण्डो मृकण्डुश्च मृकण्डकः।"

इति शब्दरत्नावली॥

मृग, तृ क ड मार्गणे। (चुरा०-आत्म०-सक०-सेट्।) ड रामो मृगं मृगयते वनवीथिकासु। इति महानाटकम्। कातंत्रादौ मृग्य अन्वेषणे इति दिवादिपरस्मैपदी धातुश्च दृश्यते दुर्गाचिलोचनयोरसम्मतत्वात् अनेनोपेक्षितः। मृग्यन्तः पदवीं तथाप्यकरुणा बाधा न मुञ्चन्ति माम्। इति तु अकारान्तस्यैव भावे क्विपि अकारलोपे मृगं करोतीति कण्ड्वादित्वात् वा साध्यम्। इति दुर्गादासः॥

मृगः, पुं, (मृगयते अन्वेषयति तृणादिकं मृग्यते वा इति। मृग+इगुपधत्वात् कर्त्तरि कः।) पशुमात्रम्। (यथा, मनुः। ५।९।

"आरण्यानाञ्च सर्व्वेषां मृगाणां माहिषं विना।"

मृगशब्दोऽत्र महिषपर्य्युदासात् पशुमात्रपरः। इति तट्टीकायां कुल्लूकः।) हस्तिविशेषः। नक्षत्रभेदः। (यथा, इन्द्रजालतन्त्रे।

"अश्विनीमृगमूलाश्च पुष्या पुनर्व्वसुस्तथा॥")

अन्वेषणम्। (यथा, साहित्यदर्पणे। ४।१७।

"जनस्थाने भ्रान्तं कनकमृगतृष्णान्वितधिया
वचो वैदेहीति प्रतिपदमुदश्रु प्रलपितम्।